

MASSENS EKSISTENTIELLE FORDRING

Af Christopher Horn Larsen & Frej Sørensen

Denne artikel undersøger masseteori og massedynamikker i et eksistentielt psykologisk perspektiv. Gennem eksistentiel læsning af paradigmet om massepsykologi søger artiklen at afdekke nye perspektiver på nutidige eksistentielle udfordringer. Det angives, at massen har en påvirkning på individet, og artiklen søger at forstå individets muligheder for at vælge autentisk i massen læst gennem et eksistentielt psykologisk perspektiv. Artiklen peger på, at der må være et mellemværende eksistentiale i mødet med massen, der påvirker individet i retning af enten autenticitet eller selvbedrag. Samtidig åbner dette mellemværende eksistentiale op for potentialet om et eksistentielt robust valg. Artiklen udlægger kompromitterende forandringer for individets subjektivitet samt giver et indblik i den dybere forståelse af massens iboende udvikling, energi og bevægelse eller kort sagt massens dynamikker. Slutteligt anskues individets placering og muligheder som værende en del af massen, og det konkluderes, at der i massen er en mulighed for at realisere de bevægelser; den enkelte kan have svært ved at opnå på egen hånd. Men massen besidder samtidig også en risiko for, at den enkelte forføres til selvbedrag.

Nøgleord: massepsykologi, eksistentiel psykologi, sociale laviner, eksistentiel robusthed.

Keywords: mass psychology, existential psychology, social avalanches, existential robustness.

1. Indledning

Hvem har ikke oplevet at blive revet med af en stemning? At være en del af noget, der nærmest trak én med i en retning. Det kunne eksempelvis være "the orange feeling" fra Roskilde Festivalen, det kunne være fodboldfans eller demonstrationer, hvor der opstår en følelse af at glemme sig selv og blive en del af et "os". Det kunne også være en hvilken som helst slags folkemængde, hvor der opstår et "os". I disse eksempler kan der anskues en form for kollektiv energi eller bevægelse. Det at være helt opslugt sammen. Men hvilke muligheder har individet for selvstændig handling, når det indgår i en masse?

Fællesskaber er en eksistential betingelse for det menneskelige moderne hverdagsliv. Mennesket er dybt afhængigt af dets medmenneskelige fællesskaber, netop fordi det deltager i et moderne menneskeligt samvær. Men hvad har disse fællesskaber af betydning for det at være menneske? Denne artikel centrerer sig netop om, hvordan den enkelte kan bevare sig selv i det konstante møde med omverdenen. I forsøget på at fokusere artiklens ramme undersøges et begreb om masser gennem den danske sociolog Christian Borchs (2020) teorier om sociale laviner og den smittende masse. Massebegrebet tilbød en relevant ramme til at undersøge de manges påvirkning på den individuelle – altså hvilken betydning det kan have for den enkelte at være en del af en masse. Samtidig åbner det op for det perspektiv, at mennesket er omgivet af og tager del i mange forskellige masser – hele tiden. Sociale medier, mode- og livsstilstrends er alle dynamikker af masseadfærd på samme vis som demonstrationer og andre mere fysiske masser. Artiklen er herunder interesseret i, hvad massen kan medføre af individuelle udfordringer på eksistentielle emner som valg, frihed og udfordringer i mødet med ”den anden”. Artiklen søger med dette som udgangspunkt at skabe nye perspektiver på de eksistentielle tanker om noget så universelt som ”at være med andre mennesker”, eller hvad Heidegger (1927/2014) kalder for *dagligdagens medhinandenverden* (p. 153), som senere vil blive udfoldet. Først anskues det eksistentielle udgangspunkt efterfulgt af nedslagspunkter i masseteoriens historiske kontekst. Snitfladerne i masseteoriens kontekst berøres for at give et grundlag til at behandle problematikken omkring den enkeltes egenrådighed i massen. Artiklens overordnede formål er at ridse en teoretisk problemstilling op for herved at påpege en uberørt snitflade.

2. Et eksistentielt mellemværende

Hvorfor er massepsykologi og eksistential psykologi relevante at beskrive i ét sammendrag? Det er de, fordi der lurer noget eksistentielt i mellemværendet mellem masse og individ. Men hvad er det for kræfter, vi udsættes for, når vi står over for et andet menneske, eller ovenikøbet flere andre mennesker på samme tid? I eksistential henseende er vi basalt set alene i vores tilværelse, vi kan ikke komme hinanden yderligere ved end det at ”være” sammen. Eksistentielle tænkere som Irvin Yalom (1998) og Medard Boss (1983) berører netop dette område af det eksistentielle paradigme og beskæftiger sig med spørgsmål om, hvad begge tænkere angiver som eksistentielle grundvilkår, der så at sige danner ramme for den menneskelige tilværelse. Med grundvilkårene angives det blandt andet, at vi drives mod mening med tilværelsen i et meningsløst univers. Vi fødes ind i en verden uden anden mening end den, vi tildeler den. Til dette lægger disse grundvilkår op til, at andet og andre kan konstituere mening for den enkelte (Yalom, 1998, pp. 16-17; Boss, 1983, pp. 122-126). Med andre ord kan fællesskaber fremstå

meningsgivende alene ved det, at flere mennesker er stimlet sammen om det samme. Yderligere drives vi mod det sociale, i en isoleret eksistens. Vi er altså i vores blotte tilstedeværelse placeret i en dualisme mellem at være subjektivt og eksistentielt isolerede i vores tilstedeværelse, samtidig med at vi søger i retning af fællesskaber. Men hvad betyder det? Hvad vil det sige at være eksistentielt isoleret? Bo Jacobsen (2011) beskriver det ved "[...] at vi i afgørende stunder er alene" (p. 125). Vi er altså isoleret i vores følelsers vold, hvilke vi ikke kan dele med andre end os selv – vi kan forsøge at beskrive dem, og andre kan måske nikke genkendende til det, der beskrives, men selve følelsen sidder vi nu engang alene med. Det centrale i denne pointe er, at vi drages mod "de andre", hvorfor det også er relevant at se nærmere på netop mødet med "de andre". Artiklen vil argumentere for, at massen repræsenterer en acceleration af fraværet af egenrådighed, hvorfor massen ligeledes er et interessant punkt at beskue den eksistentielle tilværelse med.

Vi mennesker er i mødet med andre mennesker kompromitterede i vores egen eksistens, grundet en udfordring i evnen til at vælge selvstændigt. Spørgsmålet om valg er en problematik, der især har været under belysning hos den franske filosof Jean-Paul Sartre. Sartre skriver om valg, at de enten er autentiske eller selvbedrageriske. Distinktionen angives ud fra, hvorvidt den enkelte vælger i retning af sit eget *projekt* (1946/2017, p. 14). Projektet kan være mangt og meget, men angives i grove træk som det "noget", den enkelte gerne vil vælge i retning af. Valget angives som netop autentisk eller selvbedragerisk, idet den enkeltes essens, ifølge Sartre (1946/2017), ikke er andet end vedkommendes sidste valg. Vælges der ikke i retning af den enkeltes projekt, så er det et selvbedrag for vedkommende selv, netop fordi vedkommende, ved at vælge selvbedragerisk, ikke vil vedblive at være sig selv tro. Mødet med massen indeholder dermed potentielt selvbedrageriske dynamikker i det tværsnit, der opstår mellem at træffe egne valg eller blot at følge med. Det selvbedrageriske element opstår, når individet følger andre, frem for at træffe sine egne valg (1946/2017, p. 84). Samtidig har forventningerne til, hvad andre forventer, indflydelse på muligheden for at vælge autentisk. Dette udfordres i det daglige liv i mødet med omverdenen. At være sammen med andre mennesker udsætter os dermed for potentielle kompromiser, som kan have konsekvenser for vores mulighed for at vælge ud fra egen "egentlighed" eller valg uden ydre påvirkning – eller hvad der netop kunne beskrives som autentisk. Mens Sartre (1946/2017) peger på, at vi som mennesker ene og alene står med ansvaret for vores valg, så står vi samtidig over for en omverden, der ofte påkræver at indgå i et møde med andre mennesker. I disse møder kan valget udfordres, netop grundet en fordring om kompromis.

I nyere tid, har sociologen Christian Borch (2020) arbejdet med netop mødet med andre mennesker og de sociale dynamikker, der indtræffer blandt mennesker i masser. De dynamikker, der ligger til grund for massers bevæ-

gekraft, har Borch (2020) med bogens titel kaldt for *social avalanches* eller på dansk: *sociale laviner*. De sociale laviner forstås som en metafor for én bevægelse eller udtryk fra ét eller én gruppe af individer i en masse, som efterfølgende sætter spor ud i den resterende masse (2020, p. 110). Metaforen stammer fra den rent faktiske form for lavine, der udløses ved blot ét fikspunkt, der resulterer i, til tider, kæmpemæssige sneskred. Her kan der eksempelvis drages paralleller til den sociale medieplatform Facebooks frembrusen, der er et godt eksempel på, hvordan en social lavine kan påvirke en masse. Borch (2020) bruger begrebet om de sociale laviner som en grundlæggende forståelsesramme om masseadfærd. Når først lavinen ruller, ser Borch (2020), at mennesker *smitter* hinanden, hvorfor massen bliver særligt udfordrende for de individer, der ”lader sig rive med” (2020, p. 110). Med smitten peger Borch (2020) videre på, at vi som mennesker, i kraft af de sociale laviner, er udfordret i vores autonomi, hvortil det indre og ydre bliver vanskeligt at adskille (2020, p. 108). Herigennem ser vi, at individet står tilbage med en eksistential udfordring: at massedynamikker kan påvirke individets valg, og at mennesker tilsyneladende ikke kan undgå masser. Artiklen vil derfor berøre massebegrebet i idéhistoriske udsnit i det følgende afsnit. De idéhistoriske udsnit vil både tydeliggøre artiklens position, men i særdeleshed fremhæve massepsykologiske dynamikker, der gør det muligt at forstå, hvorfor eksistential psykologi kan nuancere massepsykologiens individperspektiv.

3. Massens idéhistoriske snitflader

I sammenhængen mellem de mange teoretiske perspektiver, der har anskuet masseadfærdens dynamikker, er der flere begreber, som indbyrdes influerer hinanden. Som eksempler kan nævnes begreber som *konformitet* (Kuschel & Jørgensen, 2016), *kollektiv kinetik* (Sloterdijk, 2003), *flokdrift* (Køppe & Olsen, 1986), *sociale laviner* (Borch, 2020) og ganske omfattende både sociologiske, antropologiske og psykologiske perspektiver vedrørende det menneskelige kollektive liv. Med udgangspunkt i Christian Borchs (2020) detaljerede gennemgang af massebegrebet, der har ført ham til udviklingen af sit eget begreb om sociale laviner, vil følgende afsnit understrege, hvilke strømninger der overordnet har skabt og influeret forståelsen af massebegrebet.

3.1. Historisk kontekst

Massebegrebet har været i særlig sociologisk eller måske nærmere samfundsmæssig interesse siden slutningen af 1800-tallet, hvor industrialiseringen medførte centralisering og urbanisering. Disse masseforandringer ændrede det meste af den vestlige verdens demografiske, politiske, økonomiske og kulturelle forhold (Borch, 2020, p. 2). Flere daværende tænkere gjorde

sig tanker om, hvad de menneskelige massesamlinger kunne have af effekter og konsekvenser. Sociologen Georg Simmel (1903/1998) mente, at urbaniseringens øgede sociale densitet generelt førte til individuel *blaséthed* (p. 191) – altså en svækkelse af det menneskelige affektive domæne eller følelsesliv. Simmel (1903/1998) pegede her på, at der i det urbane liv skete en transformation af mennesket ved at gå fra nære relationer til at leve mere socialt afstumpede liv. Den samtidige franske sociolog Émile Durkheims tanker og teorier om de sociale kendsgerninger, der karakteriserede slut 1800-start 1900-tallet, medførte hans på daværende tidspunkt banebrydende teorier om, at det individuelle liv, er et resultat af det kollektive liv (Durkheim, 1893/2000, p. 257). Her bliver der altså sået nogle frø, der stadig i dag i vid udstrækning har indvirkning på, hvordan individet forstås i det kollektive liv. Begge disse tænkere repræsenterer en generel tankegang for denne periode omhandlende den kraft, som mennesker kan indhylles i, når mange er samlet på et sted, men ingen nævner dog ”masse”. I artiklen menes det dog, at de bevæger sig omkring fænomenet uden at kalde det ved navn. Begrebet om masse kan spores tilbage til franskmændene Gustave Le Bon, der i 1895 udgav sit magnum opus *The Crowd: A Study of the Popular Mind*, som i dag anses for at være sædværket til studiet af *crowd psychology* eller på dansk, massepsykologi. Le Bon udtænkte sine teorier om massen på baggrund af den samtidige historiker Hippolyte Taines beskrivelser af folkemængderne under Den Franske Revolution (Le Bon, 1895/2005, p. 70). Le Bon (1895/2005) mente, at en masse opstår, på baggrund af at individerne i massen danner et fælles sindelag og på den måde danner en psykologisk masse. Når der eksempelvis blev demonstreret, holdt optøjer eller andre former for masseoptog, som det skete under Den Franske Revolution, kunne Le Bons (1895/2005) teorier bruges til at skyde skylden på den ”irrationelle, uciviliserede masse fra underklassen”, der håndterede konflikter med kaos. Le Bon beskriver denne underklasse ved at:

... by the mere fact that he forms part of an organized group, a man descends several rungs in the ladder of civilization. Isolated, he may be a cultivated individual; in a crowd, he is a barbarian—that is, a creature acting by instinct (Le Bon, 1896/2009, p. 37).

Le Bons masseteorier ses i dag nærmere som en borgerlig kritik af de socialistiske idéer, der florerede i tiden. Dette skyldes, at Le Bon var elitær og en del af overklassen, og teorierne blev anset for at være et forsøg på at undergrave underklassens adfærd som værende irrationel og direkte civilisationsnedbrydende (Le Bon, 1895/2005, p. 30). Overklassen havde definitionsmagt, og derfor blev massen qua disse tidlige teorier om massepsykologi anset som en negativ transformation af den enkelte og som udvisende irrationel adfærd. Dermed fik ordensmagter hjemmel til at ty til grove metoder for at stoppe masseoptøjer. Le Bons teorier antager massen som en social

begivenhed, der udvikler sine egne reaktionsmønstre og ligefrem en slags kollektiv bevidsthed (1895/2005). I årene efter Le Bon blev teorierne kun mere populære, dels gennem Sigmund Freuds videre arbejde med massepsykologien gennem begreber som flokdrift og menneskets *sociale drift* (Freud, 2006, p. 189), men også gennem 1900-tallets fascistiske regimer og masseadfærd – som beskrevet i forordet til den danske oversættelse af Le Bons værk, med Hitlers Tyskland, Stalins Sovjetunionen, Mussolinis Italien, Maos Kina og mange andre eksempler på lignende (Le Bon, 1895/2005, p. 11). Disse eksempler beror på folkemasser, hvor der er en tydelig leder, der leder eller manipulerer masserne. Ved definitionen af den slags massemanipulation kan massepsykologien overordnet opdeles i to – masser, som forledes af en leder, og masser, der agerer uden lederskab.

I løbet af 1960'ernes folkelige oprør ændredes tanken om massen – gennem en slags kritisk massepsykologi – som et forsøg på at retfærdiggøre eller rationalisere politiske protester og de tilhørende individer. Kritisk massepsykologi søgte at ophæve tanken om massens de-individualiserende processer og anså, i modsætning til det tidlige og traditionelle massepsykologiske paradigme, at individer i en masse er rationelle (Borch, 2020, p. 12). Hvor de traditionelle teorier mente, at individet ophører i massen og er dybt irrationel, søgte den kritiske massepsykologi derimod at ”give magten tilbage til individet”. Forsøget var at angive massepsykologisk adfærd som et udtryk for individuelle ønsker frem for som noget, den enkelte ”bare” ender med at være en del af, uden nogen form for refleksion. Den tanke udformede den teoretiske retning *social movement studies*, der forstår individet som rationelt og handlende efter individuelle mål (Borch, 2020, p. 12). Christian Borch skriver om denne epoke, at den kritiske massepsykologi, i sit forsøg på at rationalisere masseindividet, skabte lige så mange teoretiske problemer, som den løste (2020, p. 14). I forlængelse af idéen om det rationelle masseindivid har psykologen Stephen Reicher (2012) et fokus på de individuelle identitetsprocesser ved masseadfærd. Han kommer derfor tæt på et individperspektiv. Reicher (2012) argumenterer for, i modsætning til tidligere masselitteratur, at den enkelte ikke mister sin individualitet, når denne optages i massen. Derimod beskriver Reicher (2012), hvordan det enkelte individ, i mødet med massen, gennemgår en række transformationer for at blive en del af selvsamme masse. Disse transformationer handler i grove træk om, at individet gennemgår tre identifikationsprocesser, *a cognitive transformation, a relational transformation og an affective transformation* – fra at forstå sig selv som egenrådig til at identificere sig selv og massen som ét ”os” med fælles mål (2012, pp. 76-79). Det individ, der bliver en del af massen, indgår også nogle kompromiser mellem sin egen individualitet og massens præmisser (2012, p. 74). Hertil leverer Reicher (2012) også nogle nuancer, idet det selvfølgelig ikke er alle mennesker, der er kompatible med en given masse. Med andre ord skal individet indordne eller indplacere sig i massen. Der skal altså opstå en form for match. Så selvom Reicher

(2012) nuancerer perspektivet på det enkelte individ i relation til en masse, er det vores opfattelse, at det er muligt at belyse massens indvirkning på individet yderligere. Det er det, i kraft af at Reichers (2012) perspektiv ser bort fra, hvilken betydning det har for det enkelte individ at tilblive et "os", og hvad der kan være af underliggende konsekvenser af at indgå dette kompromis. Borch (2020) anfægter dog individets selvstændighed, idet han peger på, at massen indeholder en form for "*eigendynamik*", der trumfer de enkelte individers egenrådighed (p. 108). Det kan altså siges, at der er en iboende energi eller et momentum *i* massen, som trumfer det enkelte individ.

Opsummeret står der det tilbage, som Borch (2020) beskriver gennem sit begreb om sociale laviner, at massens dynamikker kan begribes som en lavine af social karakter. Forstået således, at der pludselig kan opstå "et skred", der skaber laviner af smittende adfærd og indflydelse, der kan overgå individet. Forestående mangler der derfor et perspektiv på individets eksistentielle implikationer i mødet med massen. I denne artikel behandles individet *i* massen, som et eksistentielt problem, der går ud over, hvad massepsykologien som paradigme er i stand til at berøre. Derved bliver det eksistentielle perspektiv et bindeled mellem, hvad massepsykologi ikke kan berøre, og hvad Borch angiver, at det mangler. Ligeledes ser vi, at det at være betyngt af valg er en central del af eksistenstænkning. Det er det, netop fordi eksistentialismen sætter spørgsmålstejn ved de dynamikker, der har rod i vores tilstedeværen. Det er valget, der er det eksistentielle skæringspunkt, hvorved vi som mennesker udfordres, når vi kommer i kontakt med andre mennesker – i masser, i grupper og i fællesskaber.

4. Individet i massen

Reichers (2012) transformationsteori angiver de forskellige stadier i transformationen fra individ til masse. Men bevægelsen *mellem* stadierne indfanges ikke – bevægelsen mellem ikke at være en del af massen og dermed at være et "mig" til at blive en del af massen og derfor blive et "os". Transformationsteorier indfanger derved individet i statiske kategorier, men indfanger ikke de bevægelser og dynamikker, der ligger i at bevæge sig fra den ene kategori til den næste. Grunden til, at Reichers (2012) transformationsforståelse ikke er tilstrækkelig, ligger i, at det med en eksistentiel læsning tydeliggøres, at han i sin teori mangler subjektive dimensioner, såsom valg, autenticitet, frihed og mening. En eksistentiel læsning tilføjer dermed til transformationen, at der sker en individuel ændring, som kan have en betydning for individet, alt efter i hvor høj grad individet har været autonomt i sin transformation. Der er altså et iboende spørgsmål om bevægelse i massedynamikken. At vi bevæger os som mennesker, er ikke så bemærkelsesværdigt i denne henseende, men bevæggrunden derimod kan sige noget om, hvad det kan have af konsekvenser for det enkelte individ at bevæge sig. Én ting er i

den forbindelse, at vi mennesker nødvendigvis bevæger os i kategorier, men i bevægelsen ligger der også en energi. Denne energi må samtidig være den energi, der får den sociale lavine til at bevæge sig. Den tyske filosof Peter Sloterdijk (2003) beskriver det som en kollektiv kinetik, hvilket fint indfanger både bevægelsen og den tilhørende energi – nemlig som en reaktion og bevægelse.

4.1. Dagligdags medhinandenværen

Sloterdijk (2003) skelner mellem, hvad han kalder for varme og kolde masser. Den varme masse er eksempelvis demonstrationsmængder, fodboldfans og lignende – en fysisk og psykologisk samling af subjekter, der er karakteriseret ved at være aktiv og eksplosiv (2003, p. 13). Med aktiv henvises der til det, at der opstilles et os/dem-paradigme, der handles på baggrund af, mens det eksplosive henviser til det at skride til handling. Den kolde masse forstås ikke som en fysisk og aktiv samling af mennesker, men derimod som en masse karakteriseret ved at indgå i måder at ”gøre” på – uden en aktiv refleksion over, hvorfor der gøres, og hvorfor det gøres på netop den måde (2003, p. 14). Et nutidigt eksempel på den kolde masse kunne være dem, der tjekker sociale medier ved enhver given lejlighed, dem, der eksempelvis køber Apple-produkter, fordi de andre gør det, og generelt gør, som ”man” gør i det moderne samfund. Den kolde masse bliver, for at følge Borchs (2020) begreb, smittet af trends, mode, tendenser, sociale og folkelige strømninger ved at ”gøre, som man gør”. At ”gøre, som man gør” er et større felt, der også involverer dannelsen af normer, som blandt andet Martin Heidegger berører i sin beskrivelse af *das Man* (Heidegger, 1927/2014, pp. 152-153). Heideggers (1927/2014) pointe er, at vi som subjekter har svært ved at bryde ud af at gøre, som ”man” gør, hvilket han beskriver således:

Tilstedeværen står i den dagligdags medhinandenværen under de andres *overherredømme*. Det er ikke tilstedeværen selv, som *er*, de andre har taget dens væren på sig. De andres forgodtbefindende råder over tilstedeværens dagligdags værensmuligheder. Disse andre er dog i den forbindelse ikke *bestemte* andre. Tværtimod kan enhver træde i de andres sted ... Tilstedeværens hvem er ikke denne eller hin, ikke én selv og ikke nogle og ikke summen af alle. Dette ”hvem” er neutrummet, *man’et* (1927/2014, p. 153).

Med dette citat understreges det, at vi er underlagt ”de andres” valg i kraft af måden ”at gøre noget på”. ”De andre” er i denne forbindelse ikke de mennesker, der står ved siden af dig, men alle i samfundet – i massen, i fællesskabet, dem, os, vi – der tilsammen institutionaliserer en given norm. Det er vores vurdering, at denne dagligdags medhinandenværen indeholder samme dynamikker som Sloterdijk (2003) angiver i den kolde masse. Det betyder, at dem, der konstituerer en masse, er underlagt de samme

dynamikker, som Heidegger (1927/2014) beskriver om *das Man* – nemlig at massens måde ”at gøre noget på”, er repræsenteret af dens medlemmers neutrale ”man”. Med andre ord kan massen ses som et nedskaleret *das Man* i samfundets overordnede *das Man*, der danner et overherredømme for massens medlemmer, etableret på baggrund af selvsamme. Massens *das Man* kan hertil stemme mere eller mindre overens med det sideløbende samfunds *das Man*. En demonstration er eksempelvis et udtryk for et ønske om en modsatrettet ”måde at gøre noget på” – under en demonstration er flere borgere blevet enige om, at en given måde at gøre noget på, ikke er den måde, de ”vil gøre noget på”. Men her er det vigtigt at være opmærksom på, at *das Man* ligeledes styrer måden, ”man” *kan* være uenig på. En demonstration har derfor også mulige og umulige rammer, der angiver måder, det er muligt at være uenig på. Denne pointe diskuterer Heidegger (1927/2014) yderligere, men er ikke et perspektiv, vi vil gå dybere ind i her. Det, vi skal bruge begrebet om *das Man* til, er at skildre, hvordan det at stimle sammen i mængder samtidig bærer det med sig, at der opstår måder ”at gøre noget på”. Disse måder at gøre noget på kan være såvel svære at gennemskue som svære at ændre. Essensen for indeværende artikel er således, at hvis vi som mennesker ikke blot gør som alle de andre, må der foreligge et eksistentielt mellemværende, der gør det muligt at handle igennem, som derfor giver os mulighed for at vælge autentisk. Som indeværende forfattere tidligere har berørt, kan dette forstås som en slags *eksistentiel robusthed* (Larsen & Sørensen, 2019, 2021), med hvilket subjektet kan handle igennem for at bibeholde sin subjektivitet.

4.2. Eksistentiel robusthed

Der er altså ”noget” mellem subjektet og massen. Der ligger ”noget” i relationen, når subjekter stimler sammen i en masse. Dette ”noget” er på én og samme tid det, at den enkelte enten smittes af massen og bliver revet med af den sociale lavine, eller modsat at denne enkelte om nødvendigt siger fra. Vi kan angive, at der *er* et mellemværende eksistentiale mellem det enkelte subjekt og massens dynamikker. Det kan opstilles således: Der er A (massens påvirkning på den enkelte), og der er C (at den enkelte kan handle autentisk), hvorfor vi ser, at der mellem A og C må være et B (fordi B fører A til C). Dette ”noget” kan nærmest fremstå som en intrapersonel størrelse – at der skabes afstand til dele af én selv (Yalom, 1998, p. 373) – da det kunne tolkes som individuelle oplevelser, tanker og følelser. Omvendt kan det også fremstå interpersonelt – den fysiske afstand mellem mennesker (Yalom, 1998, p. 373) – i, at det opstår *mellem* subjektet og massen. I denne sidste tanke får det en mere materialistisk karakter, altså at selve bevægelserne i massen fører noget med sig. Uanset hvad lægger dette ”noget” sig i relation til den enkeltes væren, der efterlader et aftryk på vedkommende. En kortlægning af de mulige muligheder, hvad de indebærer, hvilken tilgang det ville påkræve, samt en tilkendegivelse af, hvilken forståelse der vil blive anvendt i

indeværende artikel, er uden for artiklens hensigt. I stedet er der med artiklen en intention om at belyse en nuancering.

Et bud på dette B er den ovenstående såkaldte eksistentielle robusthed. Den eksistentielle robusthed karakteriseres ved at være den mulighed, den enkelte har for at vælge autentisk og undgå at lade sig påvirke af massen. Dog er denne eksistentielle robusthed ikke en evne, der kan besiddes, men et muligt sted at vælge ud fra – altså en mulighed, der opstår, når der vælges (Larsen & Sørensen, 2021). Derigennem bliver den eksistentielle robusthed en ekstra dimension til det valg, den enkelte foretager i det givne moment. Det kan kritiseres, hvorvidt ”robusthed” er en passende beskrivelse til at beskrive en ikke iboende evne. Kritikken ville gå på, at der med et udgangspunkt i, at det enkelte subjekt *er* sit næste valg, grundet eksistential frihed, ikke samtidig kan være solidt plantet som et robust egetræ. Tages denne kritik til følge, er det fejltolket, hvad robustheden forsøger at skildre. Den eksistentielle robusthed angiver dét, at der i det valg, hvor man går sin egen vej, udvises en særpræget stillingtagen. Dette valg bliver derigennem eksistentielt robust, netop fordi der i et eksistentielt robust valg er en forholden-sig til selvet, der må medføre, at den enkelte *træder i eksistens* (Kierkegaard, 1849/1982, p. 73). Her kan det dog være svært at angive, hvornår den enkelte vælger sig selv, og hvornår denne vælger massens præmisser. Det kan selvfølgelig godt tænkes, at den enkelte følger massen og vælger sig selv samtidig, hvilket derfor i lige grad kan være et eksistentielt robust valg. Uanset om den enkelte vælger sig selv i forlængelse af massen eller vælger sig selv gennem sin egen vej, er summa summarum, at der i massens dynamikker ligger et mellemværende eksistentiale mellem massens dynamikker og det enkelte subjekts valg. Eksistential robusthed er altså formet af bevægelsen mellem ”ikke at forholde sig” eller ”at forholde sig”. Men netop fordi det er en bevægelse, kan det være yderst besværligt at indfange som fænomen. Først og fremmest skal den enkelte vælge, hvilket i sig selv er en bevægelse. Dernæst er der samtidig i dén bevægelse en masses bevægelser, som bevæger sig sideløbende. I disse bevægelser ligger den eksistentielle robusthed, som til tider kan komme til syne.

Det er altså muligt at vælge eksistentielt robust og derfor autentisk. Dette ligger dog i en bevægelse, som ikke er iboende den enkelte. Angiveligt er parametrene for autentiske valg mangedimensionelle – eksempelvis kan biologiske, sociale, kulturelle og lignende dimensioner være medvirkende til, hvorvidt og hvor plausibelt autenticiteten er mulig i en given situation. Blandinger på kryds og tværs af dimensionerne kan være med til at afgøre den enkeltes mulighed for at træffe eksistentielt robuste valg i en given situation. Sådanne parametre tillægger den enkelte en slags resiliens eller resistens, hvilket der er lavet omfattende forskning om. Det, der her forsøges at få frem i lyset, kan dog ikke karakteriseres som noget iboende. En grundlæggende forskel er derfor netop spørgsmålet om, hvorvidt det er en iboende evne eller netop en mellemværende position, der kan handles fra.

4.3. Et lunefuldt potentiale

Det eksistentielt robuste valg er udfordret af det moderne samfunds omfattende og voksende kolde masse. Det skal dog ikke forstås som et aktivt valg at blive en del af den kolde masse – det er noget, de fleste af os havner i, at alle gør på samme måde, hvilket derfor bliver til en given norm. Sociale medier bliver i denne betragtning en interessant ramme at forstå den kolde masses homogeniserende virke i. Gennem eksempelvis smartphones er de fleste mennesker konstant udsat for den kolde masses kraft, der, så at sige, normaliserer og homogeniserer vores adfærd. Tilsvarende styrer trends i en given retning og gør mennesker til en del af den samme kolde masse, hvilket ikke nødvendigvis opdages. I hverdagslivet er mennesker altså placeret midt i en række af forskellige kolde masser, der til tider kan fremstå som én stor kold masse. Nutidens kolde masser opsætter en præmis, hvor individer er placeret i en masselignende position i deres blotte udgangspunkt. Eksistentialismens fordring om at tage stilling for at kunne træde i eksistens kan udfordre og udfordres af den lunefulde position i den kolde masse. Altså – det at tage stilling er som beskrevet udfordret af massens dynamikker, men det er samtidig også det værn, som subjekter har mod massens smitte. Ved at være en del af en kold masse lokkes individer til at handle på baggrund af de andres overherredømme, og der kan sættes spørgsmålstegn ved, om de overhovedet har kontakt med deres egen essens ind i de valg, de træffer. Eksempelvis findes der et fænomen kendt som ”at noget går viralt” på internettet. At ”gå viralt” er her, hvad artiklen anskuer som en social lavine, der spreder sig fra person til person. Lig idéen om en masse som smittende er der med idéen om, at en trend ”går viralt”, en dobbelthed mellem, at noget bliver kendt, og analogien om spredning af virus. Igennem sigtet af en social lavine er en specifik trend, der går viralt, dermed en smittende trend. I denne bevægelse overmander lavinen den kolde masse, der er tilknyttet den specifikke trend. Om det så er ”Tik-Tok-dans”, ”Ice Bucket-challenge”, ”højtaljede bukser”, ”hængerøv” eller fortsæt selv listen. Eksemplet om virale trends er vel at mærke sat på spidsen – der er selvsagt mange flere mennesker, der vælger ikke at gå med på en trend eller bare ikke går med, fordi det ikke interesserer dem. Det er dog et hverdagsnært eksempel for mange og et eksempel på, hvordan en kold masse kan smitte så omfangsrigt, at selv dem, der ikke selv bruger Tik-Tok, ender med at høre om det alligevel. Samme dynamik kan oversættes til andre slags rationaler, normer og fornuft, herunder politiske rationaler (eksempelvis som nævnt, da Le Bon erklærede masseadfærd for civilisationsnedbrydende), rationaler om den nyeste måde at tabe sig på, eller hvad livet ellers fyldes med. Disse fremstår netop som rationelle, fordi mennesker i fællesskab anser mellemregningerne som selvsagte.

Spørgsmålet om rationalet bag en social lavine er samtidig den vægtskål, der angiver, om mødet med massen bliver forstået som selvbedragerisk eller måske endda frisættende. Eksempelvis udviser den, i skrivende stund, nuvæ-

rende krig i Ukraine både det selvbedrageriske og det frisættende. I Rusland er der i skrivende stund demonstrationer mod styret, hvor befolkningen stiller sig kritisk over for den krig, der føres mod Ukraine. Af den demonstrerende befolkning stilles Putin som ene ophavsmand til krigen, og demonstrationerne kræver demokratiske processer og større liberal levestandard. Den russiske regerings svar til befolkningen er uniformerede politimænd, der med fysisk magt forsøger at nedtone demonstrationerne. I den demonstrerende masse er det muligt at se en manifestering af en kold masse, der i længere tid har figureret i Rusland, hvilket nu udmærker sig som en varm masse. Denne aktive varme masse indeholder ligeledes smittende bevægelser. Men det emancipatoriske udtryk er tydeligere, da en varm masse som udgangspunkt er rettet mod noget, der oftest er noget, som denne masse er utilfreds over. At demonstrere utilfredshed kan være rationelt nok i sig selv, men et autentisk valg om at demonstrere er en anden sag. Heri har massen også en samfundsmæssig effekt i en demokratisk balance mellem politisk lederskab og folket. Dette var også medvirkende grund til, at Le Bons (2005[1895]) teorier blev populære – de tilbød et stærkt politisk redskab til at modsige sig befolkningen. I Danmark er det muligt at se lignende tilstande inden for nyere tid, men med omvendt fortegn. Under COVID-19-tiden opstod Men in Black-demonstrationer, der politisk blev antastet som værende konspirationstænkende. I begge tilfælde, med Rusland og Danmark, er der et udtryk for en kold masse, der manifesterer sig som varm og dermed demonstrerende imod oppositionen. Begge tilfælde er udtryk for et rationelt individ, der indgår i et fælles rationale i massen. Det, der skiller de to tilfælde ad, er øjnene, der beskuer. Om det er forførende eller frisættende, kan dermed være svært at angive, nemlig fordi det som beskuer kan være svært at se bort fra egne og omverdenens rationaler og forstå det enkelte handlende individs rationale. Med andre ord ligger det rationelle i det individuelle valg, uanfægtet moralske eller politiske udgangspunkter, hvorfor det individuelle valg og dette mellemværende eksistentialer netop *er* massens eksistentielle fordring – og udfordring. Det individuelle valg *kan* være rationelt og autentisk, men spørgsmålet om det autentiske er samtidig udfordringen med det mellemværende eksistentialer. Om det bliver forførende eller frisættende, lægger sig nemlig op ad den enkeltes projekt, altså hvad den enkelte engagerer sig i, og dermed ikke kontekstens vægtning. Derigennem bliver massen et lunefuldt potentiale, fordi det både kan forføre og frisætte, og den enkelte kan, qua de sociale laviners effekt, have svært ved at være sig bevidst i bevægelsen.

I det mellemværende eksistentialer ligger der altså en mulig position i massen, der tillader at vælge autentisk – det eksistentialt robuste valg. Lidt skarpt sat op ligger dette til grund for, at alle ikke opfører sig ens og komplet følger i andres fodspor. Alligevel kan det gennem fænomener som eksempelvis virale trends ses, at denne position trues gennem de kolde masser og deres indgriben i de hverdagslige valg, der accelereres gennem brugen af smartphones, internet og sociale medier. Omvendt kan det eksistentialt robuste med-

virke til, at trends udføres i små varianter, der i det store billede følger en given trend, men samtidig afviger i små nuancer, der kan give den enkelte mere autenticitet i hverdagen. Eksempelvis hvilket mærke højtaljede bukser den enkelte vælger at gå i, om de skal være røde i stedet for blå og så fremdeles – der er altså nuancer og oaser af kreativitet i massens bevægelser, der giver mulighed for autenticitet. Selvom det ikke er noget nytænkende, at der på den ene side kan handles autentisk og på den anden blive forført af massen, argumenterer artiklen alligevel for, at dette er et nyt perspektiv på selv-samme. Essensen ligger i, at der i spændet mellem autenticitet og forførelse af massen ligger en bevægelse, der kan være svær at indfange, men samtidig tydelig at pege på – nemlig det eksistentielle mellemværende, der udgør det eksistentielt robuste. Denne bevægelse bliver på én og samme tid repræsentativ for vanskeligheden af at indfange eller fastslå den og på den anden side et udtryk for det, at den ikke er en iboende størrelse, men derimod noget, der ligger i det enkelte valg. Vi har herved forsøgt at skabe en bevidsthed omkring dissonansen i menneskelivet – at der er et behov for at medtænke en social ”smitterisiko”, der konstitueres af massen.

5. Afslutning

Der ligger en eksistentiel udfordring i det at omgås andre mennesker. Den fordrer at træde i eksistens for ikke at blive forført af massen og dermed leve i selvbedrag. Denne tanke er ikke ny for eksistentielpsykologien og har været omdiskuteret siden Kierkegaard. Artiklen ser dog alligevel en tilspidsning. Byen er arnested for mødet med ”de andre”, den sociale densitets smitte og de sociale laviner (Borch, 2020, p. 16). Det har med det moderne samfund en voksende påvirkning gennem tendenser som globalisering, internationalitet, netværkssamfund og lignende. Ud af denne præmis vil mennesket i stigende grad blive påvirket af social densitet, som accelereres af netop globalisering, internationalitet etc. Introduktionen af det sociale indryk i det digitale og det digitale voksende plads i privatsfæren medfører, at ”de andre” bliver sværere at adskille fra selvet. Herudaf udvider arnestedet sig til det digitale, hvor smitte og de sociale laviner i tilsvarende grad får en udvidet slagmark. Gennem artiklen har vi forsøgt at pege på, at der i mødet med ”de andre” ligger en lunefuld mulighed i det eksistentielle mellemværende for at kunne træffe et eksistentielt robust valg, som udfordres af verdens accelererende digitale udvikling. Samtidig skaber dette større social densitet, hvilket højner smitterisikoen fra massen til den enkelte. Der kunne indgå overvejelser om, hvorvidt distinktionen mellem individ og masse er meningsfuld. I andre psykologiske paradigmer, f.eks. psykoanalysen og fænomenologien, vil det nærmere forstås således, at individet kun bliver til via ”den anden”. At anvende et andet paradigme til at anskue tematikken omkring masse og individ kunne give endnu andre interessante nuancer. Artik-

lens interesse har været at belyse, hvad der sker i mødet *mellem* individ og masse, hvorfor der netop er taget udgangspunkt i et subjektcentreret paradigme som eksistentielpsykologien. Eksistentialismen sætter spørgsmålstegn ved det, der konstituerer vores eksistens som mennesker, hvorfor spørgsmålet om menneskets møde med andre mennesker – et emne, der er centralt for det menneskelige liv – unægteligt må belyses. Herigennem konkluderes der i artiklen, at der i massen er en mulighed for at realisere de bevægelser, den enkelte kan have svært ved at opnå på egen hånd. Det kunne være et forsøg på at bryde med *das Man*, bekæmpe regimer, at gå i opposition til eller oprette trends. Men massen besidder samtidig også en risiko for, at den enkelte ikke opnår emancipation i massen, men derimod forføres til selvbedrag. Med andre ord er der et mellemliggende eksistentiale, der angiver et perspektiv på en nuancering af den grundlæggende forestilling om, at vi som mennesker er frie til at vælge. Artiklen har sat en ramme – massen – ned over en gennemdiskuteret pointe – spørgsmålet om valg – der omvendt sætter spørgsmålstegn ved en ubelyst problematik ved masseteorien. Massens implikationer har, som det er kommet til udtryk gennem artiklen, et behov for at blive yderligere udfoldet. Vi har forsøgt at angive problematikken og karakterisere den ved et mellemliggende eksistentiale, der ligger imellem autenticitet og selvbedrag, det frisættende og forførende, nemlig som massens lunefulde potentiale.

REFERENCER

- Boss, M. (1983). *Existential foundations of medicine and psychology*. London: Jason Aronson, Inc.
- Borch, C. (2020). *Social avalanches: crowds, cities and financial markets*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108774239>
- Durkheim, E. (2000[1893]). *Om den sociale arbejdsdeling*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Freud, S. (2006). Massepsykologi og jeg-analyse. I: O.A. Olsen, C. Braad Thomsen & B. Petersen (red.), *Fokus på Freud* (pp. 188-191). København: Hans Reitzels Forlag.
- Heidegger, M. (1927/2014). *Væren og tid* (pp. 152-157) (2. udgave, 1. oplag). Aarhus, Forlaget Klim.
- Jacobsen, B. (2011). Eksistentiel psykologi og terapi. I: B. Karpatschhof & B. Katzenelson (red.), *Klassisk og moderne psykologisk teori* (pp. 123-140) (2. udgave). København: Hans Reitzels Forlag.
- Kierkegaard, S. (1982/1849). Sygdommen til døden. I: A.B. Drachmann, J.L. Heiberg & H.O. Langes (red.), *Samlede værker* (pp. 73-81) (3. oplag). København: Gyldendalske Boghandel.
- Kuschel, R., & Jørgensen, P.S. (2016). Socialpsykologi. I: T. Koester & K. Frandsen (red.), *Introduktion til psykologi – Teori, anvendelse, praksis* (pp. 267-308) (3. udgave, 1. oplag). Frederiksberg: Frydenlund.
- Køppe, S., & Olsen, O.A. (1986). *Freuds Psykoanalyse*. 2. udgave. København: Nordisk Forlag.

- Larsen, C.H., & Sørensen, F. (2019). *En eksistentiel robusthed i fællesskabets dobbelthed fra en eksistentiel psykologisk belysning – Eksistentiel robustheds i-verden-væren samt dets væren-kunnen*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Larsen, C.H., & Sørensen, F. (2021). *Medhinandensværens Eksistentielle Fordring: Teoretisk udforskning af massens selvbedrageriske i-verden-væren*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Le Bon, G. (2005[1895]). *Massernes psykologi*. 1. udgave, 1. oplag. Hasselager: HELIKON.
- Le Bon, G. (2009[1896]). *The crowd: a study of the popular mind*. Auckland: The Floating Press.
- Reicher, S. (2012). Crowds, agency and passion – reconsidering the roots of the social bond. In R. Parking-Gounelas (ed.), *The psychology and the politics of the collective – groups, crowds, and mass identification* (pp. 67-85). London: Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9780203123225>
- Sartre, J.-P. (2017[1946]). *Eksistentialisme er en humanisme*. 5. udgave, 7. oplag. København: Hans Reitzels Forlag.
- Simmel, G. (1998[1903]). *Hvordan er samfundet muligt?* København: Gyldendal.
- Sloterdijk, P. (2002[2000]). *Masse og foragt*. Frederiksberg, DET lille FORLAG.
- Yalom, I. (1998). *Eksistentiel psykoterapi*. 1. udgave, 11. oplag. København: Hans Reitzels Forlag.